BALÁZS LAJOS*

EGY KERESZTÉNY KOR ELŐTTI SZÉKELY
HÁZASSÁGKÖTÉSI RÍTUS HIPOTÉZISEKulcsszavak: *beavató rítusok, emberi sorsforduló, bekontyolás, leánylopás, -szöktetés*

A behatárolt idő alig teszi lehetővé a választott téma eszmei háttérének felvázolását. Ezért csak a kijelentés szintjén maradhatok: negyven éve végzett szokáskutatásaim alapján eljutottam ahhoz a hipotézishez, hogy a székelység mint etnikai-kulturális, társadalmi entitás rendelkezett már a honfoglalás előtt saját beavató szokásrendszerrel. Sorsfordító eseményeit – a születést, házasságot és halált olyan szokás és rítuskultúrával övezte, aminek rendkívül fontos társadalomszervező, társadalom-ellenőrző, szabályozó, mondhatnám, stratégiai jelentősége volt. A székelységet egyoldalúan csak a szabadságért folytatott harcának mítoszával jellemezni túlzottan egyoldalú szemléletre vall. A háborúk sohasem voltak mindennaposak, de mindennap fogamzott gyermek, minden nap valahol vágy és vonzódás is született a nemek között, és mindennap meghalt valaki. Ezeket egy adott időben már nem lehetett állati szinten rendezni. Érthetőbben, nem lehetett egy adott ponton nem számon tartani a szaporulatot, a párosodást, az elhalálozást. Mindezeket a törzsi élet kebelében csakis beavató szokásokkal, rítusokkal lehetett kézben és számon, illetve észben tartani. Csaknem kockázat nélkül megfogalmazhatom, hogy már ebben a létformában felfedezhető a székelység külön rendtartása és autonóm cselekvésre való igyekezete. Adataimból visszakövetkeztetek arra, hogy az egyén sorsának a kezelése az egész törzsközösség életére kihatott. Eme sejtésem a székely törzs(ek) magas szintű társadalomszervező gyakorlatára utal, amit az is megerősít, hogy aztán évszázadokon keresztül Európában, egészen napjainkig ezekhez ragaszkodva kitartottak mellettük és egyértelműen, egyhangúlag máig nem fogadták el egészében az európai keresztény egyház globalizáló elvárásait, elveit, normáit, azaz az emberi sorsfordulókat másképpen ritualizáló szokásait.

A fentiek mellett érvelve, mindenik sorsfordulóval kapcsolatban csak egy-egy alapkérdést fogalmazok meg csíkszentdomokosi kutatásaimmal összefüggésben:

– Miért van az, hogy itt, az ezredforduló idején is, az újszülöttet az útszéli keresztnél avatják be, és ott szabadul fel tisztátalansága alól az anya, illetve ott avatódik vissza? Holott egész Európában ez a rítus a bibliai modell szerint a templomban történik! (Ez az eset, mármint a domokosi, nekem a honfoglalás előtti kultikus helyek rendeltetését juttatja eszembe.) És miért van az, hogy miután hazatérnek a keresztelőlőből, ahol a pogánykát kereszténnyé változtat-

* BALÁZS Lajos (1939, Bukarest), nyugalmazott, ill. óraadó egyetemi oktató, docens a Sapientia EMTE csíkszeredai karán. Romántanári oklevelet a Bukaresti Tudományegyetemen szerzett, ugyanott védte meg román nyelven *A székely lakodalom*. c. doktori dolgozatát. Kutatási területe az emberi élet sorsfordulói: születés, házasság, halál, nemiség. Mind a négy szokáskörrel külön-külön monográfiát írt, aztán sajátos szintézis gyanánt, külön könyvben – *A vágy rítusai* – címmel valamennyinek lelki háttérét is átvilágította.

ják, a csecsemőt otthon bebújtatják az asztal alá, tehát a családi közösség szimbolikus centruma alá is? Szóval, miért van tehát az, hogy Csíkszentdomokoson a gyermeket háromszor „keresztelik” meg, avatják be, amiből csak egy nevezhető egyházinak, illetve keresztelőnek?

– Miért van az, hogy a lopott/szöktetett leányt a mai nap is bekontyolással avatják feleséggé, adják férjhez?

– És végül miért van az, hogy Csíkszentdomokoson, sehol máshol a Kárpát-medencében, a haldokló lelkét lánggal/gyertyával megkerítik, vagyis a Székelyföldnek ebben a sarkában külön temetik a lelket és külön a testet? Én ezt a katartikus rítust a lélekértelmezés magas szintjének tekintem. Sok helyt a magyarság körében megkerítik a ravatalt meg a házat. De a lelket???

A felvázolt eszmei háttér nem teljes, de úgy gondolom, elégséges ahhoz, hogy néhány lényeges „látélet” és áthallás alapján feltételezzem: a születés, házasság, halál Csíkszentdomokoson talált egy-egy liminális vagy beavató rítusa mitikus hajtású, gyökerei messze visszanyúlnak a honfoglalás előtti korba: a székelység hozta magával és őrizte meg maga és a magyarság számára, „pontosan ismételvén az idők kezdetének isteni, hősi vagy ősi cselekedeteit”, ahogyan a mítoszról fogalmaznak. Viszonylagos vagy feltételezett székely kizárólagosságukat azért veszem fontolóra, mert csak itt találtam rájuk, a szakirodalom egyiket sem említi (pl. a Magyar néprajz, Magyar néprajzi lexikon monumentális, összegező munkák).

A bekontyolás, az általános magyar köztudat szerint, az asszonnyá avatás szelíd és derűs rítusa, melyre éjfélkor kerül sor a lakodalmi multság keretében asszonyok közreműködésével.¹ MA!!! Ezzel szemben, szerintem, a bekontyolás a székelység (feltételezhetően) autonóm házasságkötési rítusa lehetett, és csak később épült be a lakodalom mint nagyszabású ünnep színjátékszerű szerkezetébe. Feltevésemet a magam gyűjtötte adatokra, illetve székelyföldi peres okiratokra alapozom.

De előbb egy szót a bekontyolással összefüggő leánylopásról, szöktetésről is kellene szólnom. A népi jog fölötti leánylopásról, szöktetésről! Sokféle oka van: a leány megesett (*megbotlott*), nem szereti, akihez hozza akarják adni, a szülők vagyoniilag nem állnak úgy, hogy lakodalmat csináljanak. Ilyenkor szöktetést színlelnek: „megjácodják”. De oka a versengés, rivalizálás is a leányért stb.

Itt jön be a székely népi jog különös és sajátos esete, ami szerintem nem más, mint a házasságkötés egyik lehetséges ősi rítusának átméntődése épp a hagyománytól eltérő párválasztási mód által, illetve miatta. Szervezésében a szöktetők első dolga, hogy *bekontyoltassák* az ellopott leányt, s ezáltal menyecskévé, tehát feleséggé tegyék². Ennek kivitelezésére hívtak/hívnak meg egy bizalmas szomszédasszonyt, keresztanyát, aki vállalja a rítust és nem szivárogtatja ki az „összeesküvést.” Ritkábban a legény az anyját kéri fel a rítus elvégzésére, és ese-

1 Bővebben BALÁZS Lajos: *Az én első tisztességes napom. Párválasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson*. Bukarest, Kriterion, 1994. 144–145.; BALÁZS Lajos: *A vágy rítusai – Rítusstratégiák. A születés, házasság, halál lelki hátteréről*. Kolozsvár, Scientia Kiadó. 2006. 274–277.

2 A tridenti zsinatig (1563) nem volt szükséges az egyházi aktus a házasság érvényesítéséhez. „A házasság népi jellegű volt és a család keretén belül maradt.” Vö.: William Graham SUMNER: *Népszokások*. Gondolat, Bp., 1978. 612.

tenként tanút is hívtak³ a szomszédból. Csíkszentdomokoson, a népi jog elve szerint, „*a leányt, ha egyszer odavitték a legényes házhoz s bekontyolták, onnat el nem hozhassák.*” (Kiemelés általam) A feleségszerzésnek ezt a módját sem az egyház, sem a törvény nem szentesíthette gyorsított eljárással. Viszont a vétkesek legitimizálni akarják tettüket, mégiscsak el akarják fogadtatni magukat a közösséggel, és üzeni akarják azt, hogy kényszerhelyzetben cselekedtek. Ehhez az eszközük pedig, amihez nyúlhattak (elfogadhatónak tartom) egy pogány rítus, amely népjogi rangra emelkedett. Az asszonnyá avatás ősi szertartásáról van szó, amely ma, emlékeztetek, a lakodalom keretében a bekontyolásban él tovább önálló beavató rítusként, de amely megelőzte és megelőzi a házasságkötés állami/polgári és egyházi rítusait,⁴ és jogerőre emelik a házasságot, egyáltalán a szöktetést mint eljárást az ellenző család, illetve közvélemény előtt. A menyasszonyi koszorút mint jelt, dísz és szimbólumot a vétség miatt mellőzni kellett, át kellett és kell ugrani – ez a szankció! –, az illegitim átmenetelt viszont mégis el kell ismertetni, és ezt vizuálisan meg kellett/kell jeleníteni: erre a bekontyolás rítusa és a fejkendő felkötése ha kénytelenül is, de elfogadott eljárás. Nem összeálltak tehát, mai értelemben, hanem olyan rítushoz nyúltak/nak vissza, ami hitelesíti/hitelesítette házasságukat. Elképzelhetőnek tartom, hogy ebben az eljárásban biztató lehetett az is, hogy mindig kerültek olyanok, akik a véték elbírálását szelídíteni akarták. Annál is inkább, mivel a magyar paraszti társadalomban a „*botlott leány*”, elszöktetett leány csökkent értékű személlyé vált a falu szemében.⁵

Tárkány Szücs Ernő szerint „a szokásnak régi történelmi gyökerei vannak”⁶. *Magyar jogi népszokások* című könyvében azonban csak erdélyi – magyar, román, szász – példákat, eseteket ír le.⁷ Ismeretei szerint azonban megszűnt szokásnak tekinti, úgy tudja, hogy talán Csíkban élt legtovább. Egy 1944-ből származó forrás alapján írja, hogy „Csík megyében még nem régen is gyakorolták a szülői beleegyezés ellenére való leányszöktetést”.⁸ Csíkszentdomokoson 1972-től máig folytatott kutatásaim pedig azt igazolják, hogy ma is élő jelenség, illetve szokás. Sem okai, sem módjai, szervezettsége, lefolyása, intézménye tekintetében távolról sem olyan egyszerű, mint Tárkány Szücs tudni vélte. Sajnálatos, hogy egyoldalúan ír a szokásról, figyelmét éppen a szokás jogi vetülete – a bekontyolás – kerülte el. A szöktetésről pedig nem tudja eldönteni, hogy szokás-e vagy bűncselekmény.⁹ Ez a megközelítés némileg megerősíti a szokás székelyföldi gyakorlását.

A szokás, illetve rítus székelyföldiségére, ősi házasságkötő funkciójára peres iratokból és 2006–2008 közötti csíkszentdomokosi gyűjtéseimből idézek adatokat.

3 Az ókori Indiában és Rómában, a germánok körében ősidők óta „... a házasság jogi követelményei attól a pillanattól fogva léptek életbe, mihelyt a házaspár ráborították az ágytakarót. Ezt kellett a tanúknak tanúsítaniuk.” Uő 606. Csíkszentdomokoson a bekontyolt új asszonyt két idősebb asszonnal egymás mellé ültetve letakarják, és így kell az új ember kitalálja, hogy melyik a menyecskeje.

4 Sumner ezt máshol is megerősíti: „... egészen a tridenti zsinatig nem követelték meg az érvényes házassághoz az egyház közreműködését”. Uő 604.

5 Bővebben BALÁZS LAJOS: *A vágy rítusai – Rítusstratégiák. A születés, házasság, halál lelki hátteréről*. Scientia, Kolozsvár, 2006. 444–452.

6 TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *Magyar jogi népszokások*. Gondolat, Bp., 1981. 256.

7 Vö.: TÁRKÁNY SZÜCS: *i. m.* 255–264.

8 TÁRKÁNY SZÜCS: *i. m.* 261.

9 Vö.: TÁRKÁNY SZÜCS: *i. m.* 256.

Ismert, hogy az egyházi esketési szertartást a tridenti zsinat rendelte el 1563-ban. Viszont egy 1631-ből való, sok paráznságról szóló tanúvallomásokat tartalmazó gyűjtemény¹⁰ egyik jegyzőkönyve arról tájékoztat, hogy egy *székelyföldi fiatal pár* (kiemelés általam) mintegy dacolva az egyházi rendelkezéssel és a megbotránkozott városiakkal 68 évvel a zsinati rendelet után is Marosvásárhelyen bekontyolással és pártatétellel, „keszkenő kötéssel” legitimizálja, fogadtatja el szabályosnak nem nevezhető összekelését, mivel „meg sem kérték egymást”.

Az elkövetők és valamennyi közreműködő neve mellé a törvényszéki jegyző meglepő buzgalommal és tudatos következetességgel ragasztotta oda a *székely* jelzőt (mintegy 10-szer) és ezzel elhatárolódott és elkülönítette őket a peres iratok többi, amúgy Erdély más térségeinek paráználkodó magyar szereplőjétől. Ezzel a gesztussal azt a benyomást kelti, hogy a többi parázna esettel szemben illet csak a székelyek követtek el (közülük is talán a csíki és háromszékiek¹¹), de azt is sugallja, hogy a Forgács Gergelyekkel – ők az alperesek – szolidarizáló székelyek otthonosan, nem tudatlanul mozognak a többi erdélyi magyartól elutasított szokásban. Vagyis az ők tettük nem jellemző a többi magyarra. A perirat szerint eljárásukat az elkövetők a székely népi jog szerint természetesnek, alkalmasnak tekintik, az intézményes jog és a marosvásárhelyi közítélet pedig rendellenesnek.

A tanúvallomások sokaságából körvonalazódik a vétség: Forgács Gergely *székely* legény és egy *székely* leány¹² „Szabó Miklósnak mentenek aratni, s ott ismerkedtenek meg egymással”, de „akkor semmi gonoszt nem cselekedtenek”. „Utána mentenek Fazakos Mártonni, s ott lett mi lett közöttük.” Vagyis „az pajtában hálták el egymást.” Ezt többen is látták. Viszont ami fontossá és láthatóvá vált ebben a félrelépésben, a vétkesek társadalmi, erkölcsi státusa, illetve ruházati elváltoztatása volt. „Micsoda legény s leány volt az kik együtt háltanak ott az kegyelmed házánál? Leány volt-e vagy asszony?” – kérdezte a bíró. Mire Fazakos Márton így válaszolt: „Én nem tudom, leány volt-e vagy asszony, tudom, hogy vasárnapra virradólag együtt háltanak. A tegnap gylcs vala az fejin s most kontya vagyon, s együtt háltanak az én pajtámban, még én tettem az ajtót be reájok... Hallottam, hogy urának hitta az asszony a legént s az legén is feleséginek hitta.”

Az új megszólítás, illetve egymásnak eddig nem alkalmazott társadalmi megnevezése – uram, feleségem – egyértelműen jelzi, hogy a bekontyolás házasságkötő rítus volt, és ennek eleget tettek, tehát társadalmi státusuk ezáltal megváltozott. Ami pedig a pajtában köztük történt, attól fogva már nem nevezhető alkalmi szexuális kalandnak. A bekontyolást székely összefogással hajtották végre a nyilvánosság előtt (ennek jelentőségéről külön érdemes volna szólni), az ünnepi italozásra is csak székely vendégek kerültek össze. Más szóval, ahogyan őket elhatárolták, ők is távol tartották magukat a többitől. A kölcsönös közeledésre – székelyek és magyarok között – ebben az ügyben a jegyzőkönyvben egyáltalán nem történik utalás.

10 Közreadta, szerkesztette VÍGH Károly: *Asszonyok és férfiak tüköre. Tanúvallomások a XVII. századból.* Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1999. 109–112.

11 Talán nem véletlen a csíki és háromszékiek hasonlóság, ha Szócs János egyik mondatára utalok: „A csíkiak és a háromszékiek nyelvjárása lényeges hasonlóságokat mutat.” Szócs János: *A csíki história határkövei = Csíki olvasókönyv.* Hargita Kh., 2009. 56. Ez az aprónak tűnő adat is érv amellett, hogy mennyire fontos és időszerű volna egy összehangolt székelyföldi néprajzi kutatás, mely a történészek következtetéseit sok vonatkozásban igazolná vagy cáfolná.

12 Sajnos, a szereplők állandó lakhelyét nem rögzíti a jegyzőkönyv. Egy bizonytalan utalás van Háromszékre.

Más tanúk más-más epizódokról vallanak. Bennünket a kontyolás ténye foglalkoztat: „Az kert mellett láttam, hogy kontyolják volt be azt az asszonyt.” „Selye Mihály is mondá, hogy az ő fia is látta az kontyolódást.” „Egy *székely* öregember és a felesége volt a násznagy”, akik szülőként „fonták össze őket”. A kérdésre, hogy „ki keszkenődé be, mondá az a *székely* asszony, hogy »én keszkenődém be.«” „Azt is látám, hogy... az pártáját s hajfonóját ez az *székely* asszony vitte¹³, az ki bekeszkenődte volt... Látám az pártát is a *székely* asszony leánya fejiben.” A nyoszolyóasszony is *székely* volt. Aki elindult velük legelőbb (ti. az utcán), *székely* ember volt. Arra a bírói kérdésre, hogy „miért nem esküdtették volt össze őket?” előbb azt hazudták, hogy egy „háromszéki pap eskette meg őket Meggyesfalván”, aztán bevallották, hogy „nem eskedtenek meg”. Azzal érveltek, hogy „hiszen jobb, hogy azt mi igrük meg, az kit az papnak fizetnénk”. Merthogy „azután való vasárnap” italozással ünnepelték az eseményt, melyen „valami *székely* emberek is valának velek”.

Az alábbiakban csíkszentdomokosi gyűjtéséből idéznék több izgalmas, botrányosnak is nevezett szöketési esetet, melyben a bekontyolás folyton visszatérő kulcsmotívum. A kiszabott idő miatt csak egyet-egyet említhetek. Ezekből kiderül, hogy a bekontyolás másfajta eseményhez kapcsolódik, nem a lakodalom egy belső rítusa, amely által menyecskévé avatják a menyasszonyt, hanem a törvénytelenül szerzett leány ad hoc esketési szertartása.

„A kisebbik leányom megszökött. Nem azét, met *úgy vót*, csak kiverte az eszit egy idősebb legény. Elszöktette. De az nekünk annyit csinált, tanár úr, idegileg tönkre mentünk, s mindenképpen. Három hónapig nem mertünk kimenni az utcára. Annyira szégyelltük magunkat, hogy minket ilyen csapás ért.

[...] Ugye, még gyermek vót: 15 éves három hónapos. Ennyi volt. S ezt szégyelltük. Nem azt, hogy elszökött, me azelőtt es szöktek el, azután is, csak az időt, hogy mit mond más, hogy még gyermek.

Má 24 éve annak, hogy elvitte innen az a jómadár. Úgy volt, hogy mennek fel A. B.-ni névnapolni. Intem tátának, hogy igen-e vagy nem (ti. elengedjük-e, vagy nem). Me őtölle mindent megkérdeztünk. S intette, hogy igen. »De fenyítsd meg!« S mondtam, te fenyítsd meg. Itt volt a fiú es. S mondom, ha 11-re nem lesztek itthon, akkor apád utánatok megy.

Jó, ők tizenegyre itthon jelentkeznek, azt fogadták. Várjuk. Eljő tizenkettő.

– András!, szólítom az uramat. Ő aludt. De én nem tudtam, annyira izgattam magam. Nehogy valami baj legyen. Ne, kimaradt, s nem jönnek.

Telt az idő. Egy óra..., két óra... András!

– Hallgass, aszongya, me felveszem az álladot!

– Még te vered fel az enyémet?! Aztán ott esszemorrogunk. S mondom, ötózj fel, s menj biciklivel gyorsan utánuk. S aszongya, hazajönek, ha akar-nak.

13 Tehát valahonnan, csakis *székely* ismerőstől beszerezte.

Eccer négy órakor kopognak az ajtón. S menyek, hogy nyissam ki. S kit látok? Egy férfit. Nem a szerető volt. Egy másik. Mondom, hol van E.? Azt mondja, »J. néni, jöjjenek, met D. elvitte E.-t ki, nálik«. S mondom, oda miért? Fel voltam haraguva. S azt mondja, »azér küldtek engem, hogy magik mind a ketten jöjjenek ki«.

Én akkor voltam olyan beteg, hogy lettem rosszul hamar. Én oda visszavágódtam az ágyra. A fiú, a küldönc, oda leült a kicsi székre, s azt mondta András bácsi neki, »addig ülsz ott, amíg J. néni helyre nem jó«.

Eccer magamhoz jöttem. Fázok. S há hálóingesen csak úgy vissza vagyok bukva. S az ott ült. S mondom, Te Jóska, itt mit keressz?

Azt mondja, »há nem tudja-e?« S mondom, nem. Úgy kezdtem gondolkozni, hogy mi van, vigyázkodtam, hogy András bácsi hol. S azt mondja a legény, »András bácsit ne keresse, met ő má kiment, s jöjjön ki maga es«.

– Hát én mét menjek ki, te Jóska?

– Azét, aszongya, met *bé akarják kontyolni*¹⁴ (kiemelés tőlem) Emerkát.

Én vettem hamar, ahogy tudtam, gyengén felötöztem, megmosakodtam, szedtem magamot, s egy jó *komakísérőt* a kezembe (még most es tartok ott, az ajtósarkánál egyet!), s elindultam. Ez olyankor volt, a munkások mentek má munkába. Hajnalba! Néztek, megálltak. Aztán a kicsi palló alá eldugtam a pálcát, s kimentem. Há András bácsi áll az ajtónál. A kisasszony (gúnyosan), a menyasszony ott az ágy előtt ül. Azok az ördögök, akik úgy akarták, hogy békontyolják, azok es ott. Odamentem, szét vettem őket, s gyere csak ki.

– Ki engedte meg neked, hogy így csinálj? Nem szégyelled magadot? Egy pufot le, s még egyet. S mondom, tessék, itt a kontyfésűm, s fűsűjje meg a fejit. *Még nem volt békontyolva*. (kiemelés általam) Met az apja megtépte ő es. S akkor mondom:

– Jősz-e utánam, vagy elől mensz? Én követlek tégedet. Elöl mensz száz métert, s én menyek utánad. S azt mondta, »Jó, édesanyám«.

Mikorra megfűsülködött a leányka, akkorra kisántikált félmeztláb, félcsizmába a vőlegény, s azt mondja, »ha elviszi Emerkát, erre a fűzfára akasztom fel magamot«. S mondom, »azonnal! Meg van engedve De Emerka a miénk«. Neki még az idő hol áll? Nem szégyelled magadot? Te vagy 26 éves s ő 15! S aztán ott szidtam, de annyi volt.

Megfogta a lejánkát s cipelte. Én húztam az ajtó felé, ő húzta vissza. Aztán azt mondja eccer az uram, »ereszd el. Hadd el, aszongya, legyen elege a D.-kből, me én ismerem«. Na, ott hagytuk. Így volt. Szégyelltük. Ugye, leányka volt. Azt hittük, a földbe belésüllyedünk. András bácsi még jobban. *Békontyolták, s ott kellett hagyjuk*. (kiemelés általam)

14 Bővebben BALÁZS L, 2006, 447.

Ketten tátával, mint két bánatos valaki, hazajöttünk. Annyit bántott (sírva fakad), tanár úr. Olyan tanuló volt, hogy az öt közül egyik sem volt olyan. S ilyen disznyóságot csinált.

De hánszor megverődött! A férje részeges kancsó. Most is, pedig má idős. S haza-haza jött (ti. Emerka). Éjjel es. De nem hagytuk itt maradni. Az uram megmondta: »ennek legyen vége!« Aztán többet nem jött haza a naccságánk. Me úgy hittuk. Az uramnak ő volt a szemefénye” (N. 67)]

– *Hogyan folyt le egy kontyolás?*

„Egy asszony elég volt: szomszédasszony, keresztanya. Oda vitték a leányt, s akkor megmondta a legény a szüleinek, hogy ne, »En ide hoztam azt a leányt, s én evvel akarok élni, én most nem viszem el innen«. Vót, hogy a szülők azt mondták, »várjatok még, várjuk meg reggelt, s akkor kontyoljuk bé csak«. Igen de akkor rögtön bé a szomszédasszonyt, éjjel 4 órakor (!) s békontyolta Bözsi. Avval má menyecske lett. Akkor többet má nem vihették haza, met bé vót kontyolva. Ha békontyolták, egyáltalán nem lehetett visszavinni. Eközben má megérkeznek a szülők: két perc alatt híre menyen, hogy ellopták a leányt, s a szülei jönnek. S az apja, hogy »haza jössz, nem maradsz itt, aki megistenelt, nem vegyülünk esze...« S Bözi kijelentette, hogy »Nem menyek!« A leányt nem lehetett elvinni, s úgy az apjáiék elmentek.”

Rendkívül fontos a kontyolás népi jog általi értelmezése:

„A leány, ha a legény kapuján bément, a küszöböt átlépte, s békontyolták, az onnat többet el nem jött, ki nem jöhetett, met avval megesett személy lett. A békontyolás annyit tett, mintha felcsinálta, magáévá tette vóna.

A kontyoláson nem lehetett változtatni. Ha ott hált es, de nem történt semmi, de békontyolták, többet a haját nem engedhette le. Ha reggel elment onnat attól az embertől, aki elszöktette, tovább má menyecske vót. A kontyolással tették menyecskévé, s nem avval, hogy együtt háltak”. (N. 67)

„Az egyház, ha megtudja, hogy ki kontyolta bé, megbünteti: valamenynyit időt nem szabad gyónjon. Az egyház ellen, ugye, törvényt szegett, met békontyolta a leányt vadházasságra. Az egyház szerint! Ennek ellenére az asszony egy következő alkalommal újra békontyolja, ha kéri! Met az ősi törvény erősebb...”

Este a szülő nem tud semmit, s éjszaka a legény odaviszi: felkóti a szüleit, hogy »édesapám s édesanyám, keljenek fel, met nem egyedül jöttem!« »S hát ugyan biza kivel jöttél?« S azt mondja, »eressenek bé, s megtudják, hogy kivel jöttem«. (N. 76)

Úgy gondolom, hogy a XVII. századi tanúvallomások szerinti házasságkötés és a csíkszentdomokosi mai leánylopás és bekontyolási – házasságkötési – változatok között, a dolgok lényegét tekintve, egyenes vonal húzható.

A példák egyértelműen igazolják a bekontyolás mint házasságkötési rítus súlyát, társadalmi elfogadottságát egy ma már törvénytelen, szokás és erkölcsi norma fölötti házasság elismertetésére. Adataim alapján úgy gondolom, a gyanúm nem alaptalan: a fenti és hasonló esetekben olyan szertartáshoz térnek vissza, ami korábban, a kereszténység felvétele előtt ritualizálta a házasságot. Nem improvizáció gyanánt viszonyulnak hozzá. A leány hozzátartozói, a becsapott legény meg kell, hogy adják magukat a bekontyolás ténye előtt, hiszen ma is fölébe helyezik az egyházi és állami esküvőnek. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az éjfélkor sorra kerülő bekontyolás előtt még el lehet lopni az új asszonyt is, noha az állami és egyházi esküvő már megvolt, de a mai értelemben vett kontyolás után – noha ez ma már betétjáték – már nem. Más szóval az ősi rítus keresztény és európai környezetben érvényét veszítette, ám a törvénytelen helyzetekre közösségi konszenzus alapján átmenetileg mégis érvényes. Súlyát jelzi az is, hogy a szöktetés és bekontyolás erkölcsileg azonos, egyenrangú a leány teherbe ejtésének vétkével. *„A békonyolás annyit tett, mintha felcsinálta, magáévá tette vóna.”* (kiemelés általam)

Mind a marosvásárhelyi, mind valamennyi csíkszendomokosi szöktetési nászra a gyorsított eljárás jellemző: hiányzik a tartós udvarlás, az elválasztó rítusok sora – ismerkedés, háztűznéző, szülői konszenzus, jelentkezés, hozomány kiadása stb. –, más szóval az átmeneti szokás szakaszainak végigjárása. Ennél fogva hiányzik a közösségi validáció. De nem hiányozhat a közösség felé tett kommunikációs gesztus, amely egyben kizárja az összeállás pletykáját. Ezt a funkciót tölti be a hajviselet és ruha megváltoztatása. Kiemelkedő mitikus gyökérezetére utal a kontyolás befejeztével a kommuniót megpecsételő mágia: a rituális együttevés és -ivás, amit nem mulaszt el megjegyezni a XVII. századi marosvásárhelyi törvényszéki jegyző, de nem mulasztják el a csíkszentdomokosiak sem.¹⁵

Hogy a bekontyolás valóban érvényes, a székelység (feltételezhetően) autonóm házasságkötési rítusa volt, mellette szól még a rítust ma is kísérő áldásformula, amit Csíkszentdomokoson a kontyoló asszony mond és amely a székelység (magyarság) ősi imamódjára – az istenség közvetlen megszólítására vall: *„Áldjon meg az Isten észvel, sok szerencsével, s jó családdal; Az Isten adjon nektek jó szerencsét, ne bánd meg, hogy most a kontyot a fejedre rakjuk; Az Atyának és Fiúnak és Szenlélek Istennek segedelmével menj az életnek. Aztán az én kezem átkot ne fogjon, hogy békonyoltalak. Az átok vesszen a pusztába!”* (Ti. ne fogja meg az átok a kezemet, vesszen a pusztába!) Szóval, ezek a szavak nem a felszentelt pap szájából hangzanak el, és mégis van bennük valami szakrális.

És még valami: megdöbbentő és meggyőző adat az én szememben a rítus székel mitikus eredetére vonatkozóan az is, hogy a marosvásárhelyi szereplők noha nem kötődnek sem vérségi, sem műrokonsági száakkal (keresztstülőség) az összekeltekhöz, mégis etnikai helyzetükből és hagyományozódott beavató kultúrájuk foratókönyve szerint válladják a másokkal szembeni egyértelmű másságot és akképpen vesznek részt egy házasságkötés számukra társadalmilag idegen környezetben zajló szertartásában.

15 Rituális italtól van szó, az együttevés, -ivás mágikus rítusáról, mely által, népünk és sok más keleti és európai nép hiedelme szerint, titkos kötődések jönnek létre az elfogyasztók között.

Befejezésül hadd toldjak ide néhány sort Kányádi Sándor *Fekete-piros* költeményéből: kutatói feltételezésemet kapcsoljam össze egy líraival:

„Honnan járkák, honnan hozták,
Honnan e mozdulat ország?

Szétlőtt várak piacáról,
csúrföldjéről, még a sátor
vagy a jurta
tüze mellől röptette föl
a csípők, a csuklók, térdek
katapultja?
Vagy régebbiről, húszezerből?
Még a nyelv előtti ködből
Teremti újra – az ösztön?

.....
Honnan járkák, honnan hozták,
Honnan e mozdulat ország?
S milyen titkos adó-vevők
fogják, folyton sugározván,
az egyazon vér és velő
hullámhosszán?

HYPOTHESIS ON A SZÉKELY MARRIAGE RITE FROM THE AGE BEFORE CHRISTIANITY

Keywords: *rites of initiation, changes in the human fate, doing the bride's hair into a bun (bunning), stealing the bride, abduction of the bride*

The study sets out from the hypothesis that the Székely community, as an ethnic, cultural and social entity, had already possessed a system of traditions of initiation of its own, even before the Hungarian settlement in the Carpathian Basin. This community built its fate changing events – birth, marriage and death – into a culture of traditions and rites, which have strategic importance from the point of view of organizing, controlling and regulating society. In the author's opinion, even in this early form of existence the separate regulations and strive for autonomous actions of the Székely community are already well detectable. This is manifest also in the fact that they still have not totally accepted the globalizing expectations, principles and norms of the European Christian churches, i. e. the different ritualizations of the human fate changing traditions. In order to confirm this hypothesis, this study highlights the bunning (doing the bride's hair into a bun), a peculiar form of marriage, applied even today in order to legitimize a girl's abduction (an illegitimate way of acquiring a wife).

IPOTEZA UNUI RIT DE CUNUNIE SECUIESC DIN EPOCA PRECREȘTINĂ

Cuvinte-cheie: *schimbări legate de viața omului, răpirea fetei, punerea conciiului, integrarea fetei în societatea femeilor căsătorite*

Autorul studiului pleacă de la o ipoteză: punerea conciiului nevestii tinere a fost probabil un rit de cununie, în epoca precreștină, și nu un rit de integrare a acesteia, așa cum cred mulți dintre cercetătorii obiceiurilor. Adică un rit de inițiere de mai mică proporție în cadrul ritului de inițiere de mare anvergură ce este nunta. Aceasta este doar o supraviețuire, un survival al ritului primar al cununiei.

Această ipoteză este susținută de cazurile de răpire a fetelor practicate și astăzi la Sândominic, respectiv de consemnările procesului verbal încheiat în secolul al XVII-lea (1631) la Târgu Mureș în culpații fiind o pereche tânără din Secuime aflați la munci de sezon. Acest mod evaziv de procurare a nevestii, desigur, nu este acceptat nici de biserică, nici de canoanele civice, dar este acceptat pentru un timp nedefinit de comuniune, dacă înainte de descoperirea faptului răpirii fetei i s-a făcut conciiul și capul ei a fost acoperit de basma de nevestă. Concluzia: punerea conciiului a fost un ritual de consfințire a căsătoriei precreștine, dar și un caz special al cutumei populare. Altfel spus, pentru legitimizarea unei căsnicii ilegale s-a făcut și se face apel la un rit arhaic, precreștin al cărui valabilitate este așezată deasupra ritualurilor contemporane canonizate.